

Anna Lísu Guðmundsdóttir

Fornleifaskráning jarðarinnar Gufuness og hjáleigu hennar Knútskots



Minjasafn Reykjavíkur

Árbæjarsafn
Skýrsla nr 115
Reykjavík 2004

Kort Anna Lísu Guðmundsdóttur

Minjasafn Reykjavíkur – Árbæjarsafn
Reykjavík 2004

© Minjasafn Reykjavíkur – Árbæjarsafn
Anna Lísu Guðmundsdóttur

Skýrslur Minjasafns Reykjavíkur- Árbæjarsafns 115
Ábyrgðarmaður Guðný Gerður Gunnarsdóttir

Öll réttindi áskilin

Efnisyfirlit

| | |
|---|----|
| 1. Inngangur | 4 |
| 2. Almenn um verndun fornleifa og tilgang skráningar..... | 4 |
| 3. Fornleifaskráning | 5 |
| 4. Saga Gufuness - 181184-265 | 6 |
| 4.1 Náttúrufar og jarðabætur..... | 11 |
| 5. Fornleifaskrá Gufunes..... | 13 |
| Gufunes 265-1..... | 13 |
| Gufunes 265-2..... | 13 |
| Gufunes 265-3..... | 13 |
| Gufunes 265-4..... | 14 |
| Gufunes 265-5..... | 15 |
| Gufunes 265-6..... | 15 |
| Gufunes 265-7..... | 15 |
| Gufunes 265-8..... | 15 |
| Gufunes 265-9..... | 15 |
| Gufunes 265-10..... | 16 |
| Gufunes 265-11..... | 16 |
| Gufunes 265-12..... | 16 |
| Gufunes 265-13..... | 16 |
| Gufunes 265-14..... | 16 |
| Gufunes 265-15..... | 16 |
| Gufunes 265-16..... | 16 |
| Gufunes 265-17..... | 17 |
| Gufunes 265-18..... | 17 |
| Gufunes 265-19..... | 17 |
| Gufunes 265-20..... | 17 |
| Gufunes 265-21..... | 18 |
| Gufunes 265-22..... | 18 |
| Gufunes 265-23..... | 18 |
| Gufunes 265-24..... | 19 |
| Gufunes 265-25..... | 19 |
| Gufunes 265-26..... | 19 |
| Gufunes 265-27..... | 20 |
| Gufunes 265-28..... | 21 |
| Gufunes 265-29..... | 21 |
| Gufunes 265-30..... | 21 |
| Gufunes 265-31..... | 22 |
| Gufunes 265-32..... | 22 |
| Gufunes 265-33..... | 22 |
| Gufunes 265-34..... | 22 |
| Gufunes 265-35..... | 22 |
| Gufunes 265-36..... | 22 |
| Gufunes 265-37..... | 23 |
| Gufunes 265-38..... | 23 |

| | |
|-------------------------------------|----|
| Gufunes 265-39..... | 23 |
| Gufunes 265-40..... | 23 |
| Gufunes 265-41..... | 24 |
| Gufunes 265-42..... | 24 |
| Gufunes 265-43..... | 24 |
| Gufunes 181184 265 - 44..... | 24 |
| Gufunes 181184 265 - 45..... | 25 |
| Gufunes 181184 265 - 46..... | 25 |
| Gufunes 181184 265 - 47..... | 25 |
| Gufunes 181184 265 - 48..... | 25 |
| 6. Saga Knútskots - 181185-266..... | 27 |
| 6.1 Náttúrufar og jarðabætur..... | 28 |
| 7. Fornleifaskrá Knútskot..... | 30 |
| Knútskot 181185-266-1..... | 30 |
| Knútskot 181185-266-2..... | 30 |
| Knútskot 181185-266-3..... | 30 |
| Knútskot 181185-266-4..... | 30 |
| Knútskot 181185-266-5..... | 30 |
| Knútskot 181185-266-6..... | 31 |
| Knútskot 181185-266-7..... | 31 |
| Knútskot 181185 266 - 54..... | 31 |
| Knútskot 181185 266 - 55..... | 32 |
| Knútskot 181185 266 - 56..... | 32 |
| Knútskot 181185 266 - 57..... | 33 |
| 8. Örnefni..... | 34 |
| 9. Niðurstöður..... | 35 |
| 10. Heimildaskrá..... | 36 |
| Útgefið efni..... | 36 |
| Óútgefið efni..... | 37 |
| Vefsíður..... | 37 |
| Viðauki I..... | 38 |

Myndaskrá

| | |
|--|----|
| Mynd 1. Gufunes um 1955, síðasti bærinn og útihúsin, verksmiðjan í baksýn..... | 8 |
| Mynd 2. Staðsetning og landamerki jarðarinnar 1703..... | 9 |
| Mynd 3. Gufunes á stríðstíma, hernaðarmannvirki voru norðurvestur af fjárhúsunum. .. | 10 |
| Mynd 4. Áburðarverksmiðjan í Gufunesi 1966, | 11 |
| Mynd 5. Staðsetning fornleifa í Gufunesi (265) og Knútskoti (266)..... | 12 |
| Mynd 6. Túnakort af Gufunesi gert 1916 (ljósrit Þjóðskjalasafn). Kortið sýnir staðsetningu húsa 1-5 og hlutverk þeirra, auk þess vegi, tún, rotur (illa gróin tún) kálgarða og grafreit..... | 13 |
| Mynd 7. Hluti af túnakorti Gufuness 1916, sýnir afstöðu húsa á bæjarhlaðinu. Efsta er íbúðarhúsið nr. 1. | 13 |
| Mynd 8. Kirkjugarðurinn í Gufunesi (265-4). | 15 |
| Mynd 9. Gamli Gufunesvegur (265-17). | 17 |
| Mynd 10. Fjósaklettur (265-21). | 18 |
| Mynd 11. Stekkur (265-23)..... | 18 |
| Mynd 12. Stekkur 265-23 tekið í austur. | 19 |
| Mynd 13. Fjárhús 265-25..... | 19 |
| Mynd 14. Fjárhús 265-25, horft í vestur. | 19 |
| Mynd 15. Fjárhús 265-26..... | 20 |
| Mynd 16. Fjárhús nr. 265-26, horft norður. | 20 |
| Mynd 17. Stekkur 265-27. | 20 |
| Mynd 18. Stekkur 265-27, horft í austur..... | 20 |
| Mynd 19. Stekkur 265-28 og rúst 265-29. | 21 |
| Mynd 20. Stekkur 265-28, horft í austur..... | 21 |
| Mynd 21. Stekkur 265-30. | 22 |
| Mynd 22. Gata nr 265-39 lá í SV..... | 23 |
| Mynd 23. . S-A af bænum voru | 24 |
| Mynd 24. Í Gufunesi voru hernaðarmannvirki aðallega staðsettar norðan við bæjarhúsin, s.s braggur 265-42 og fleira. | 24 |
| Mynd 25. Gamli bæjarhóllinn í Gufunesi. Myndin er tekinn um 1955 og sýnir gamla bæinn og fleiri útihús. | 25 |
| Mynd 26. Vegir og slóðar á svæðinu um 1909..... | 26 |
| Mynd 27. Túnakort af Knútskoti síðan 1916..... | 27 |
| Mynd 28. Kort af Knútskoti síðan 1922. Bærinn hefur verið fluttur austur uppá hæðina.28 | |
| Mynd 29. Rústir Gamla Knútskots árið 1951, fjær eru kappreiðar á Gufunestanga. | 29 |
| Mynd 30. Staðsetning fornleifa við Knútskot..... | 29 |
| Mynd 31. Garður 266-6. | 31 |
| Mynd 32. Rúst 266-54. | 32 |
| Mynd 33. Rúst 266-55. | 32 |
| Mynd 34. Örnefnakort af Gufunesi og nágrenni..... | 34 |

1. Inngangur

Minjasafn Reykjavíkur annast fornleifaskráningu í Reykjavík. Í skýrslu þessari er tekin fyrir jörðin Gufunes og hjáleiga hennar Knútskot. Skráningin byggir á eldri skrá að hluta þ.e.a.s. fornleifaskráningu Bjarna F. Einarssonar frá 1995. Í þeirri skrá voru skráðar níu fornleifar á jörðinni eða einungis þau mannvirki sem þá voru enn sjáanleg á yfirborði. Árið 1999 fór fram svæðisskráning á hluta jarða í Reykjavík í samvinnu við Þjóðminjasafn Íslands. Það verk var að mestu unnið af Birnu Gunnarsdóttur fornleifafræðingi og Gunnari Bollasyni sagnfræðingi. Sú skráning miðaðist við svæðisskipulagsstig og lögð áhersla á skráningu fornleifa úr heimildum og sögu jarðanna. Sú saga sem hér birtist er að mestu skrifuð af Gunnari. Nú hefur þessi skráning verið yfirfarin, endurunnin og bætt. Nákvæmi hennar miðast við það skráningarform sem nægir við gerð deiliskipulags.

2. Almennt um verndun fornleifa og tilgang skráningar

Í Þjóðminjalögum¹ kemur fram að skylt sé að skrá fornleifar á skipulagsskyldum svæðum áður en gengið er frá skipulagi eða endurskoðun þess. Tilgangur þjóðminjalaganna er að stuðla að verndun menningarsögulegra minja og tryggja að íslenskur menningararfur flytjist óspilltur til komandi kynslóða. Meðal þess sem telst til menningararfsins eru fornleifar sem í 9. grein þjóðminjalaga eru skilgreindar þannig:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum.
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri.
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita.
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra.
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki.
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð.
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum.
- h. haugar, dysjar og aðrir grefrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar, sbr. 11. gr.

¹ Þjóðminjalög 107/2001 <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2001107.html>

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein laganna segir;

Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.

Þetta á við um allar fornleifar, þekktar sem óþekktar, sbr. 13. grein:

Nú finnast fornleifar sem áður voru ókunnar og skal finnandi þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornleifar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd uns fengin er ákvörðun Fornleifaverndar ríkisins um hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum.

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að koma í veg fyrir að fornleifar verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er einnig hægur þeirra sem stýra framkvæmdum að hafa yfirlit yfir fornleifar á tilteknum svæðum. Þannig má minnka líkurnar á að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.² Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, sbr. 14. grein þjóðminjalaga.

Nú telur landeigandi, ábúandi eða einhver annar, þar á meðal sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, að hann þurfi að gera jarðrask, svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggð geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa við verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifavernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir, svo sem vegagerð, virkjanaframkvæmdir, flugvallargerð, veitulagnir og skógrækt, skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum

Í skýrslu þessari er tekin saman skrá yfir þá staði sem geyma fornleifar og aðrar yngri menningarminjar innan jarðarinnar Gufuness. Skrá þessi uppfyllir þær kröfur sem gerðar eru til fornleifaskráningar fyrir gerð deiliskipulags. Gott deiliskipulag tekur tillit til sögu, minja og þess umhverfis sem fyrir er og skapar þannig tengingu á milli fortíðar og nútíðar.

3. Fornleifaskráning

Við fornleifaskráningu jarðanna var rýnt í örnefnaskrár, kort og aðrar ritaðar heimildir, auk þess sem svæðið var skoðað. Tíndir eru til þeir staðir sem hugsanlega hafa að geyma minjar. Þar sem svæðið er þéttbýlt að hluta hafa minjastaðir raskast eða jafnvel eyðst vegna framkvæmda, eftir geta þó leynst í jörðu fornleifar og ætti því að hafa aðgát við jarðrask nálægt minjastöðum.

² Ragnheiður Traustadóttir, *Fornleifaskráning á Miðnesheiði*, 8.

Fornleifarnar eru skráðar í skráningarkerfið Sarp. Kerfið byggir á því að fornleifar eru skráðar eftir jörðum eins og jarðaskipting var um 1835-45. Fornleifarnar fá þrískipt númer, í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignamat ríkisins úthlutar, næst kemur númer jarðarinnar samkvæmt Jarðabók Johnsens frá 1847, þriðja talan er síðan hlaupandi tala innan jarðarinnar.

Við fornleifaskráningu er sögu jarðanna gerð skil, þar er varpað ljósi á þætti sem gefa upplýsingar um sögu byggðar og búskapar á staðnum. Tegundum og hlutverki minja er lýst. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem „heimild”. Á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu eða þær eru horfnar. Í lokin er vísað í þær heimildir sem hafa gefið tilefni til skráningar fornleifa.

Við skráningu fornleifa á svæðinu er aðallega notast við túnakort fyrir Gufunes og Knútskot frá 1916 auk korts frá 1922 eftir Valtý Stefánsson, sem sýnir Gufunes með Knútskoti og Eiði. Til að skrá nákvæma staðsetningu minja var notað korta frá 1950 auk loftmynda og korts frá hernum. Kortum var síðan varpað á núverandi skipulag sem tekið er úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR). Fornleifar voru síðan staðsettar og lýsing staðsetningar kemur fram undir „**staðhættir og lýsing**”. Að lokum eru þær hnittsettar í kerfinu ISN 93 sem punktur.³

4. Saga Gufuness - 181184-265

Elstu heimildir um Gufunes er að finna í Landnámu bæði í Hauksbók og Styrmissbók, bækur þessar eru samhljóða um landnámsmanninn Ketil gufu Örlygsson, ætt hans og mægðir. Þó er Hauksbók fyllri um búsetu hans en þar segir: „Ketill ... kom út síð landnámatíðar; hann hafði verit í vestrvíking ... Ketill tók Rosmhvalanes; sat hann þar hinn fyrsta vetr at Gufuskálum, en um várit fór hann inn á Nes ok sat at Gufunesi annan vetr. ... Ketill fekk engan bústað á Nesjum, ok fór hann inn í BorgarfjQrð at leita sér at bústað ok sat inn þriðja vetr á Gufuskálum við Gufá.”⁴

Fáar eða engar heimildir eru um Gufunes næstu aldirnar. Kirkja hefur verið sett í Gufunesi fyrir 1180 og helguð Maríu Guðsmóður því það ár er kirkjunni settur máldagi af Þorláki biskupi Þórhallssyni. Í máldaganum segir meðal annars:

Mariu kirkia a gufunesi a xx c i lande oc kyr .ij. kross oc kluckur. silfr calec oc messo fot. tiolld vm hverfis. alltara klæpe .iij. Vatn ker. gloða ker oc elldbera. slopp oc munnlogar .ij. lás oc kertta stikur .ij. Þar scal tíund heima oc af nio bæiom oc sva groptir. þar scal vera prestr oc syngia allar heimilis típir. ij. messor hvern dag vm langa fosto. messa hvern vigiliu dag. hvern dag vm jola fosto .ij. messor. nacqvern imbrodag a jola fosto. oc of haust. lya fra mario messo vnz liþr paska vico.⁵

Um 1230 er skrifað bréf um tolla og ítök Gufunesinga í Viðey, „... sem Snorri Illugason lagði aprt.”⁶ Jón Sigurðsson forseti ritaði ítarlegan inngang að bréfinu í Fornbréfasafninu. Þar segir hann að Ásgeir prestur Guðmundsson, sem var fóstri Illuga, föður Snorra, sem lagði aftur tollana, muni líklega hafa verið sá sem talinn var með helstu prestum í Sunnlendingafjórðungi árið 1143 en hann andaðist líklega um 1180. Jón segir

³ Borgarvefsjáin, <http://borgarvefsja.is/website/bvs/>

⁴ Jakob Benediktsson, 1968. *Íslensk fornrit*, I. bindi, 166-167.

⁵ *Íslenskt fornbréfasafn*. I. bindi, 1857-1950, 269.

⁶ Sama, 496.

að síra Ásgeir hafi án efa búið í Gufunesi, að minnsta kosti um hríð. Hann telur Ásgeir hafa á ofanverðri ævi sinni selt Illuga fóstursyni sínum Gufunes en eftir hans daga hafi erfingjar hans rift kaupunum.⁷ Máldagi kirkjunnar hér að ofan gæti því lýst gripum og eignum kirkjunnar á ofanverðum dögum síra Ásgeirs.

Í Sturlungu er getið um deilur þeirra Snorra Sturlusonar og Magnúsar Guðmundssonar biskupsefni, um arf eftir Jórinni ríku:

„Jórunn hin auðga hét kona, er bjó á Gufunesi. Atli hét maðr sá, er at búi var með henni. Þeir voru þrír bræður, Svartr og Eiríkr, synir Eyjólfss Óblauðssonar. Í þann tíma andaðist Jórunn ok átti engan erfingja, þann er skil væri at en hon var í þingi með Magnúsi, ok ætlaði hann sér fé hennar, en skipta frændum hennar til handa slíkt, sem honum sýndist. En er Snorri spurði þetta, sendi hann suður á nes Starkað Snorrason. En er hann kom sunnan, hafði hann með sér þann mann, er Koðrán hét, strák einn, ok kallaði Snorri þann erfingja Jórunnar, ok tók hann þat fémál af Koðráni.⁸

Var loks gerð sætt þeirra og var landið leyst til handa Atla. Í bréfinu um tolla og ítök Gufunesinga í Viðey, sem fyrir var getið segir að:

„... þá andaðist Asgeirr. oc tokv þav arf epter hann Olafr Þorvarðs son oc kona hans.“⁹ Jón Sigurðsson taldi ekki ólíklegt að sú kona hafi verið Jórunn ríka og hún hafi þá búið í Gufunesi um 1214 og andast um svipað leyti.¹⁰

Í sögu Árna biskups Þorlákssonar er getið Þormóðar í Gufunesi og konu hans Þóru Finnsdóttur frá Hömrum.¹¹ Þau hjón hafa líklega verið fædd um aldamótin 1200 og búið í Gufunesi einhvern tíma fyrir miðbik þrettánda aldar. Í máldaga um veiði í Elliðaám frá því um 1235 er nefndur Þormóður Svartsson og mun hann líklega vera þessi Þormóður.¹²

Lítið fer fyrir Gufunesi í heimildum fyrr en við siðaskipti. Þá er jörðin komin í konungseign og er hennar getið í fógetaeikningum á þessum tíma. Tvíbyli hefur verið í Gufunesi á árunum 1548-1553 en þá er ein leigukýr Bessastaðamanna hjá Lofti, ábúanda í Gufunesi og ein hjá Gissuri á sama stað „...bleff hannem thenne lege til giffet for skipeferd till Sternes.“¹³

⁷ Sama, 496.

⁸ *Sturlunga saga*, I bindi, Jón Jóhannesson o.fl. 1946, 268-269.

⁹ *Íslenskt fornbréfasafn*. I. bindi, 1857-1950, 497.

¹⁰ Sama, 497.

¹¹ *Biskupasögur*, I. bindi, Hið íslenska bókmenntafélagi, Kaupmannahöfn, 1858.

¹² *Íslenskt fornbréfasafn*. I. bindi, 1857-1950, 511-513.

¹³ *Íslenskt fornbréfasafn*. XII. bindi, 137.



Mynd 1. Gufunes um 1955, síðasti bærinn og útihúsin, verksmiðjan í baksýn.¹⁴

Kirkjunnar í Gufunesi er getið í Gíslamáldaga frá 1570 og síðar og gripir hennar og eignir taldar upp en þeim hafði fækkað mjög síðan fyrir siðaskipti.¹⁵ Í Jarðabókinni er Gufunes kirkjustaður og annexía frá Mosfelli. Sigurður lögréttumaður Högnason bjó þá á allri jörðinni. Landskuld jarðarinnar var að því er virðist níutíu álnir. Kúgildi kirkjunnar voru tvö, hálfum leigum galt hann presti en hélt hinum helmingnum, en leigukúgildi var ekkert. Kvikfénaður Sigurðar var tíu kýr, ein kvíga veturgömul, tíu ær með lömbum, einn sauður tvævetur, átta veturgamlir, tveir hestar, eitt hross og tveir folar tvævetrir. Jörðin gat fóðrað átta kýr, eitt ungneyti og tíu lömb, en heimilismenn voru átta. Hlunnindi bæði jarðar og kirkju voru góð.¹⁶ Hjáleigur eru skráðar fjórar í Jarðabókinni. Fyrsta hjáleiga er nafnlaus, en þar bjó þá Jón Knútsson, hugsanlega er það Knútskot. Önnur er Brands Kot, þar var ábúandi Guðbrandur Tómasson. Þriðja var Holkot, þar var ábúandi Jón Arason. Fjórða var Helguhjáleiga, þar voru ábúendur tveir, Helga Ólafsdóttir sem bjó á hálfri en Margrét Þorsteinsdóttir á hinum helmingnum.¹⁷ Ekki er vita hvar þessar hjáleigur voru nákvæmlega nema hugsanlega Knútskot. Gufunesjörðin átti landamerki að Keldum, Korpúlfsstöðum og Eiði.

¹⁴ Árni Magnússon 1989. *Þorgeir í Gufunesi*, Reykjavík, 64.

¹⁵ Íslenskt fornbréfasafn. XV. bindi, 1947-50, 636.

¹⁶ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 1982, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 300-301.

¹⁷ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 1982, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 300-301.



Mynd 2. Staðsetning og landamerki jarðarinnar 1703.¹⁸

Árið 1752 var fluttur úr Viðey í Gufunes svonefndur spítali sem mun hafa verið nokkurs konar gamalmennahæli. Spítalinn var lagður niður 1793.¹⁹ Í Jarðabók Johnsen er Knútskot eina hjáleiga jarðarinnar. Jörðin var seld skömmu fyrir 1800, en Bjarni Thorarensen skáld bjó í Gufunesi á árunum 1816-1833 er hann gegndi dómastarfi í Landsyfirréttinum.

Kirkja var í Gufunesi til 1886 en með landshöfðingjabréfi dagsettu 21. september. 1886 eru Mosfells og Gufunessóknir sameinaðar og ákveðið að reisa eina kirkju fyrir báðar sóknir að Lágafelli.²⁰ Staðsetning kirkjunnar glataðist með tímanum en við byggingaframkvæmdir við Áburðaverksmiðjuna 1978 komu upp mannabein sem reyndust tilheyra gamla kirkjugarðinum (265-3). Ákveðið var að láta grafreitinn víkja fyrir framkvæmdum og voru beinin flutt í nýjan grafreit í túninu (265-4).

Varðveist hefur altari úr kirkjunni. Það barst að Úlfarsfelli eftir að kirkjan í Gufunesi var aflögð. Þar var það lengi notað sem búrskápur, þar til séra Hálfván Helgason á

¹⁸ Einar S. Arnalds, *Reykjavík, sögustaður við Sund*, 4. bindi, 6.

¹⁹ J. Johnsen, 1847. *Jarðatal á Íslandi*, 1835-1845, 96.

²⁰ Sveinn Níelsson, 1950. *Prestatal og prófata á Íslandi*. 112.

Mosfelli rakst á það og flutti heim að Mosfelli og notaði það við hjónavígslur. Síðar var það flutt að Reykjalundi og gert upp og er notað þar við guðþjónustur.

Bæjarsjóður keypti jörðina árið 1924 ásamt Eiði og Knútskoti. Landsími Íslands lét reisa fjarskiptastöð á Gufunesmelum, þegar verið var að koma á talsambandi við útlönd 1935.²¹ Síðustu ábúendurnir í Gufunesi voru hjónin Þorgeir Jónsson og Guðný Guðlaugsdóttir en þau fluttu í Gufunes frá Viðey 1938. Þorgeir var landsþekktur glímukappi og hestamaður.

Á stríðstíma hafði herinn aðsetur í Gufunesi og reis þá braggahverfi norðvestan við bæinn.



Mynd 3. Gufunes á stríðstíma, hernaðarmannvirki voru norðurvestur af fjárhúsunum.²²

Áburðarverksmiðja var byggð fyrir austan bæinn 1952.²³ Raskaði sú bygging mjög minjum samanber að flytja varð kirkjugarðinn. Gufunesbærinn var síðan fluttur 1954, eftir að Áburðaverksmiðjan var komin í rekstur. Nýi bærinn stendur enn við fyrrum Gufunesvog en mun sunnar, þar er nú rekin starfssemi ÍTR. Í Gufunesvogi voru sorphaugar Reykjavíkur til langs tíma og var vogurinn þá fylltur upp með sorpi.

²¹ Atli Magnússon, *Þorgeir í Gufunesi*, 100.

²² AMS loftmynd, 1946. Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1.

²³ Páll Líndal. Reykjavík, *Sögustaður við Sund*, 1. bindi, 185-186.



Mynd 4. Áburðarverksmiðjan í Gufunesi 1966, gamli bærinn stendur enn fyrir vestan verksmiðjuna.²⁴

4.1 Náttúrufar og jarðabætur

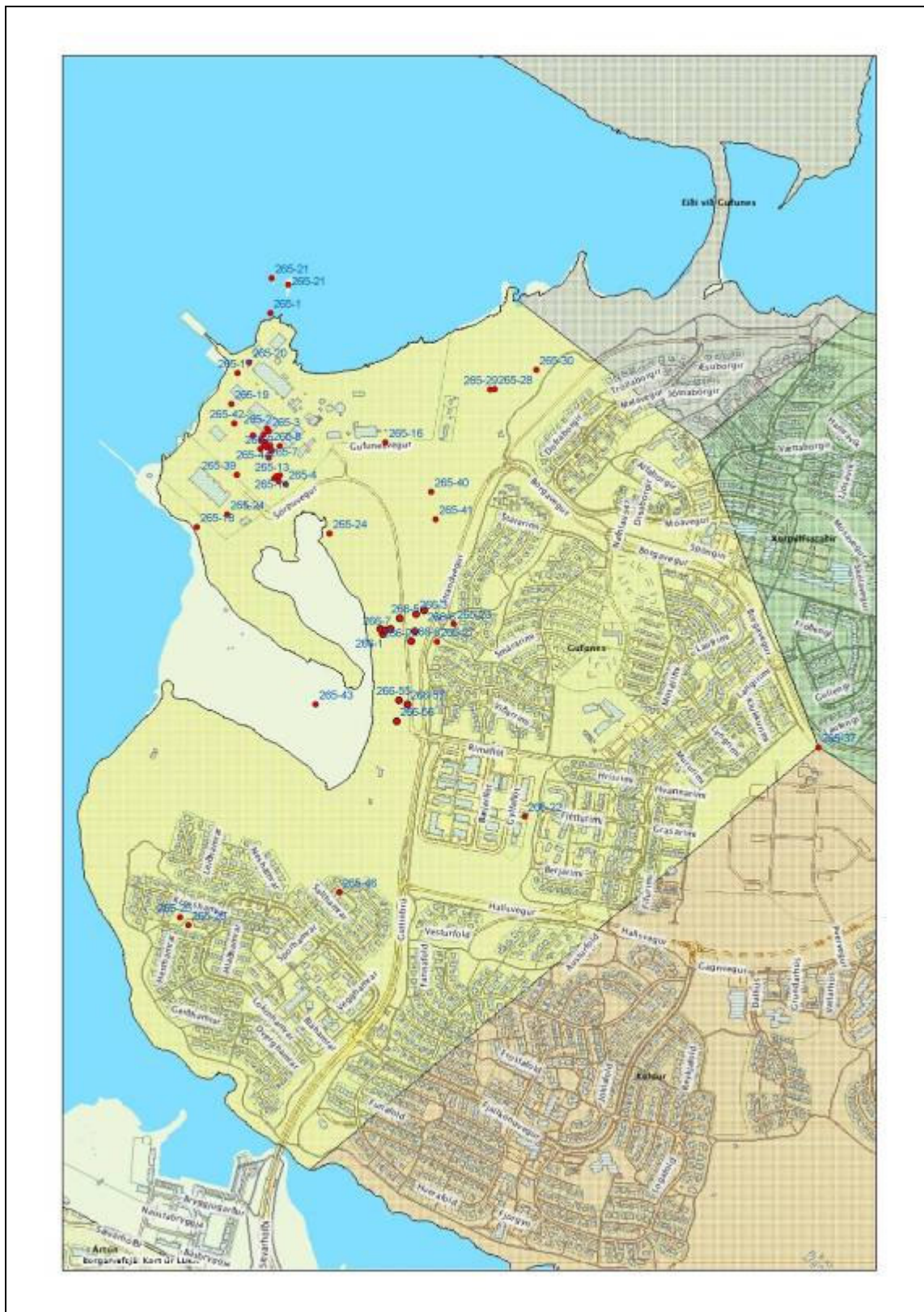
Í Jarðabók Árna og Páls er jörðin metin og lýst og kemur þar fram að engjar eru litlar eða engar og úthagi í lakasta lagi. Landþröng var þá mikil en laxveiði átti kirkja þriðja hvern dag í Korpúlfsstaðaá. Eggver var nokkurt í sjávarhólma (Fjósaklettum), auk þess voru sölva- og skelfiskfjara nokkur talin til kostna.²⁵

Túnakort var gert af jörðinni árið 1916. „Teljast þá tún 10,6 h. (34d). Meirihluti túnsins sléttaður fyrir nokkrum árum (F.F), jaðar við sjó sléttaður. Blettir eru kargabýfðir utarlega og roturnar (fúnir graslausir blettir) eru með flögum í flestum þúfum. Kálgarðar mælast þá 1240 m² (400m² aðeins í ræktun þetta ár)”.

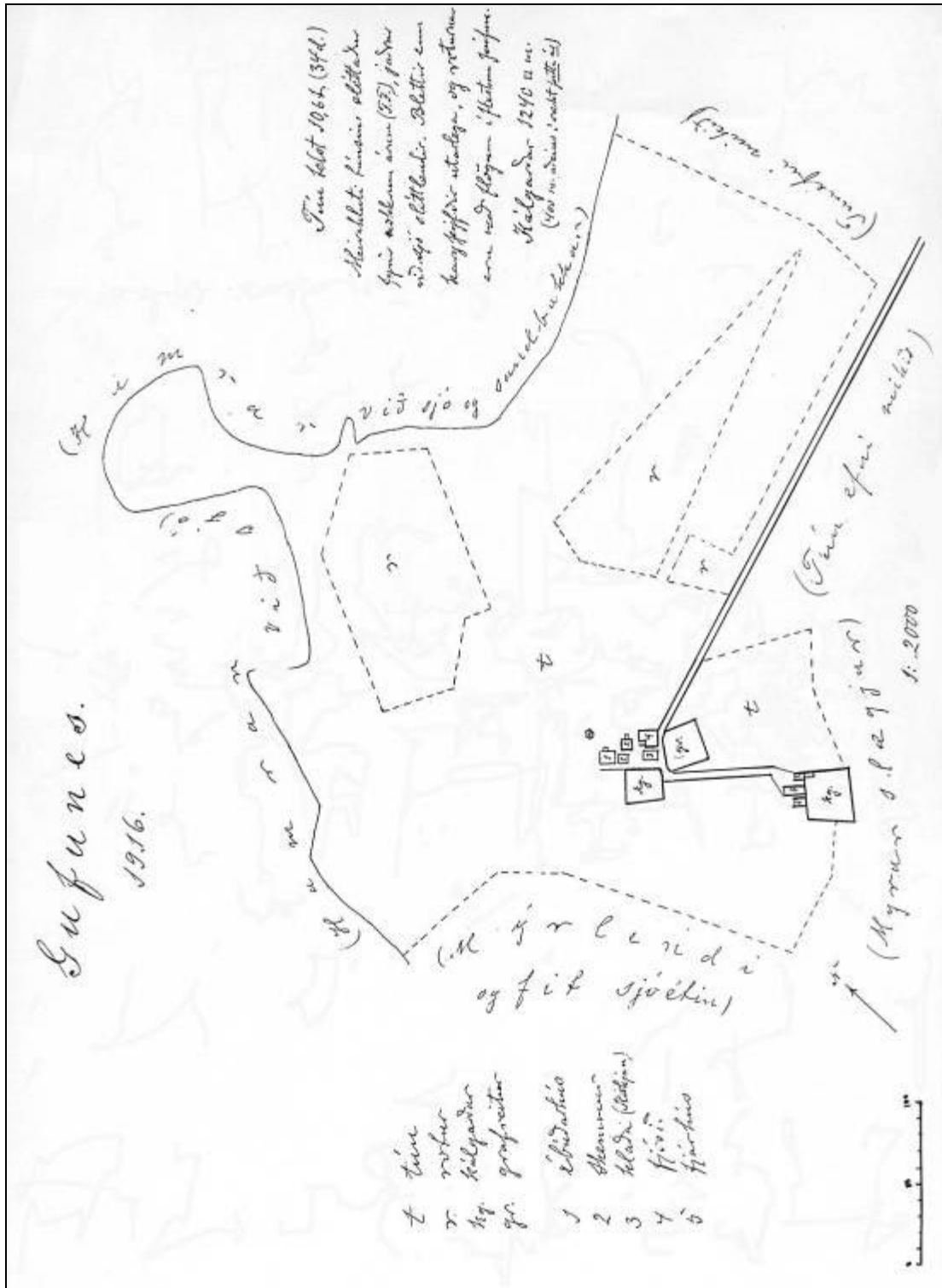
Miklar landbreytingar hafa nú orðið við Gufunesvoginn. Hann hefur nú verið fylltur af sorpi Reykvíkinga, auk þess sem stór hluti jarðarinnar hefur nú verið tekinn undir íbúðabyggð.

²⁴ Ljósmynd höf. ók. (PVB. Ábs 2002).

²⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 1982, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 300-301.



Mynd 5. Staðsetning fornleifa í Gufunesi (265) og Knútskoti (266).



Mynd 6. Túnakort af Gufunesi gert 1916 (ljósrit Þjóðskjalasafn). Kortið sýnir staðsetningu húsa 1-5 og hlutverk þeirra, auk þess vegi, tún, rotur (illa gróin tún) kálgarða og grafreit.

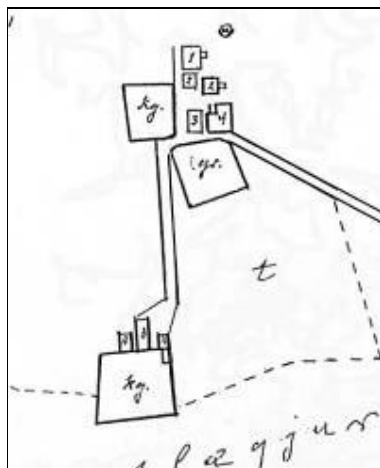
5. Fornleifaskrá Gufunes

Gufunes 265-1

Sérheiti: Gufunes
Hlutverk: Bústaður
Tegund: Heimild
Aldur: 1916
Horfin: Já

Staðhættir

Ekki er vitað hvar eldri bæir hafa verið en árið 1916 var íbúðarhúsið um 9x7 m og inngönguskúr í norður, merkt nr. 1 á Túnakorti.²⁶



Mynd 7. Hluti af túnakorti Gufunes 1916, sýnir afstöðu húsa á bæjarhlaðinu. Efsta er íbúðarhúsið nr. 1.²⁷

Gufunes 265-2

Hlutverk: Kirkja
Tegund: Heimild
Aldur: 1180-1886
Horfin: Já

Staðhættir

„Kirkjustaður var í Gufunesi, ... en þá var kirkjan flutt að Lágafelli. Kirkjan stóð 30-40 m sunnan við bæinn á hól einum. Þegar grafið var fyrir verksmiðjunni í Gufunesi var komið niður á kirkjugarð og var hann færður sunnar. Þar er nú klukknaport.”²⁸ Fyrir

²⁶ Túnakort 1916, Gufunes.

²⁷ Túnakort 1916, Gufunes.

²⁸ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.

dyrum hinnar niðurlögðu kirkju á Gufunesi var legsteinn sem mælt er að upp hafi komið úr moldu er kirkjan var stækkuð eða færð fram.²⁹ Steinn þessi tilheyrði Högna Sigurðssyni bónda í Gufunesi sem lést 1671.³⁰ Kirkjan var úr timbri með múrbindingi og borðaklæðningu árið 1782-84.³¹ Kirkjustaður var í Gufunesi til 1886 en með landshöfðingjafiréfi frá 21. september 1886 eru Mosfells- og Gufunessóknir sameinaðar og ákveðið að reisa eina kirkju fyrir báðar að Lágafelli.³²

Gufunes 265-3

Hlutverk: Kirkjugarður
Tegund: Heimild
Aldur: 1180-1886
Horfin: Já, rannsakaður

Staðhættir

Í örnefnaskrá yfir Gufunes kemur fram að: „Kirkjustaður var í Gufunesi fram yfir síðustu aldamót, en þá var kirkjan flutt að Lágafelli. Kirkjan stóð 30-40 metrum sunnan við bæ á hól einum. Þegar grafið var fyrir verksmiðjunni í Gufunesi var komið niður á kirkjugarð og var hann færður sunnar. Þar er nú klukknaport.”³³

Fornleifakönnun

Þegar sú ákvörðun var tekin árið 1952 af borgaryfirvöldum og Áburðarverk-smiðjustjórn að á Gufunesi skyldi reisa verksmiðju, þá er hér hefur starfað í aldarfjórðung, var þeim er að þeirri ákvörðun stóðu ekki ljóst að á landsvæði sem úthlutað var, væri forn

²⁹ Þórh. Bjarnason, Legsteinn á Gufunesi. *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1897, 40.

³⁰ Matthías Þórðarson, Legsteinn á Gufunesi. *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, 1909, 38.

³¹ Skúli Magnússon, 1936. Lýsing Gullbringu og Kjósa sýslu. *Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess I*. Reykjavík.

³² Sveinn Nielsson, 1950. *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 112.

³³ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.

kirkjugarður, allt frá því á 13. öld, enda hafði yfirborð hans verið sléttað og staðsetning hans óljós. Hinn 28. júní 1965 var jarðvinna í næsta nágrenni við grunn nýbygginga stöðvuð, þar sem í ljós komu leifar grafanna í hinum gamla garði, sem var á allt öðrum stað en áætlað hafði verið. Þáverandi þjóðminjavörður Kristján Eldjárn, kom strax á staðinn ásamt biskupi og fleirum. Hinn 20. apríl tilkynnti biskup Íslands að moldir garðsins yrðu fluttar, með ákveðnum skilyrðum. Hinn 6. ágúst 1968 sama ár hófst flutningur „molda“ undir stjórn Jóns Magnússonar bónda og verkstjóra frá Stardal. Verkinu lauk 3. okt. 1968. Sjá skýrslu „Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi.“ Árið 1970 var kirkjugarðurinn nýi hlaðinn, samkvæmt hönnun Reynis Vilhjálmssonar.³⁴ „Hinn 6. ágúst var byrjað á að grafa upp og færa á nýjan stað gamla kirkjugarðinn í Gufunesi. Kirkjugarðurinn sem færður var líktist ávölum hólma vestast við syðstu áburðarskemmurnar. Stærð hans var 40 x 38 m hæð, um 1.8-2 m og slétt móhelluklöpp undir. Við uppgröftinn komu upp 768 mannabein eða höfuðkúpur, beinin voru látin í 125 kassa, sem allir voru af sömu gerð og stærð. Allar gamlar kistuleifar, sem voru ekki annað en fjalabútar voru látnar fylgja kössunum og raðað á botninn undir þá. Undir lokfjöl einnar kistunnar lá silfurskjöldur áletraður, Páll Jónsson sýslumaður, Elliðavatni, settur sýslumaður Gullbringu- og Kjósarsýslu 1801-1803, dáinn 1819. Og í annarri kistu fundust tvö silfurlauf af sömu gerð, en mismunandi stærð. Þessi lauf voru við höfða- og fótagafl. Í þriðju kistunni lá naglbítur. Þessir gripir eiga að fara á Þjóðminjasafnið, eftir ósk Þjóðminjavarðar Þórs Magnússonar. Hann kom og tók í sína

³⁴ Um Kirkjugarðinn í Gufunesi 15. september 1978 HF/ke Áburðaverksmiðja ríkisins.

vörslu bein Páls Jónssonar, sýslumanns.”³⁵

Gufunes 265-4

Hlutverk: Kirkjugarður

Tegund: Kirkjugarður

Aldur: 1978

Þvermál: 35m

Ástand: Gott

Horfin: Nei

Hættumat: Engin hættu

Staðhættir

Kirkjustaður var í Gufunesi til 1886.

„Kirkjan stóð 30-40 metrum sunnan við bæ á hól einum. Þegar grafið var fyrir verksmiðjunni í Gufunesi var komið niður á kirkjugarð og var hann færður sunnar. Þar er nú klukkna-port.”³⁶

Lýsing

Hringlaga, um 35m í þvermál, hið ytra, en 15m - 19m hið innra. Veggir úr torfi, 0,8m á hæð að innanverðu og lækka jafnt út. Klukkna-port er í NNV. Í garðinum er minnisvarði úr steini (granít) sem á stendur: „Hér hvílir duft þeirra, sem greftraðir voru að Maríukirkju í Gufunesi. Kirkja var í Gufunesi í fullar sjö aldir. Árið 1886 var hún niður lögð. Moldir kirkjugrunns og kirkjugarðs voru hingað fluttar árið 1968 til þess að friða þær fyrir umferð og mannvirkjagerð. SÆLIR ERU DÁNIR, ÞEIR SEM Í DROTTNI DEYJA. Op. 14,13. JESÚS KRISTUR ER Í GÆR OG Í DAG HINN SAMI OG UM ALDIR. Hebr. 13,8.

³⁵ Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi, Jón Magnússon Stardal 3.10.1968.

³⁶ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.



Mynd 8. Kirkjugarðurinn í Gufunesi (265-4).

Gufunes 265-5

Hlutverk: Skemma
Tegund: Heimild
Aldur: eldra en 1916
Lengd: 6 m
Breidd: 6 m
Horfin: Já
Staðhættir

Á Túnakorti frá því um 1916 eru mældar inn skemmur sunnan við íbúðahúsið (265-1), merkt númer 2 á Túnakorti, vestari var 6 x 6 m, (sjá mynd 7).³⁷

Gufunes 265-6

Hlutverk: Skemma
Tegund: Heimild
Aldur: eldra en 1916
Lengd: 7 m
Breidd: 7 m
Horfin: Já
Staðhættir

Á Túnakorti frá því um 1916 eru mældar inn skemmur sunnan við íbúðahúsið (265-1), merkt númer 2 á Túnakorti, austari er 7 x 7 m, (sjá mynd 6).³⁸

Gufunes 265-7

Hlutverk: Hlaða, kirkja

Tegund: Heimild
Aldur: eldra en 1916
Lengd: 8 m
Breidd: 5 m
Horfin: Já

Staðhættir

Á Túnakorti frá 1916 er merkt inn hlaðan nr 3 og í sviga þar stendur „kirkjan”. Hlaðan stóð um 16 m SSA við íbúðarhúsið. (sjá mynd 7).³⁹

Aðrar upplýsingar

Þessar heimildir eru svolítið sérstakar því að síðar finnst kirkjugarðurinn norðaustur af bæjarhólnum.

Gufunes 265-8

Hlutverk: Fjós
Tegund: Heimild
Aldur: 1916
Lengd: 12 m
Breidd: 10 m
Horfin: Já
Staðhættir

Á Túnakort frá 1916 er merkt inn fjós númer 4 um 20 m ASA af íbúðarhúsi, (sjá mynd 7).⁴⁰

Gufunes 265-9

Hlutverk: Kálgarður
Tegund: Heimild
Aldur: 1916
Lengd: 20 m
Breidd: 20 m
Horfin: Já

Staðhættir

Kálgarðar Gufuness voru árið 1916 um 1240 m² til samans. Sá hinn minni var um 400 m² og var um 20 m sunnan við íbúðarhúsið. (sjá mynd 7).⁴¹

³⁷ Túnakort 1916, Gufunes.

³⁸ Túnakort 1916, Gufunes.

³⁹ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴⁰ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴¹ Túnakort 1916, Gufunes.

Gufunes 265-10

Hlutverk: Grafreitir

Tegund: Heimild

Aldur: 1916

Lengd: 18m

Breidd: 17m

Horfin: Já

Staðhættir

Grafreitir er merktur inn á túnakort 1916 um 22 m fyrir SSA íbúðarhúsið, stærð 18 x 17 m, (sjá mynd 7).⁴²

Aðrar upplýsingar

Þetta er ekki sá grafreitir sem var grafinn upp árið 1968 (265-3). Hann var mun norðar og austar.

Gufunes 265-11

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Heimild

Aldur: 1916

Lengd: 30 m

Breidd: 28 m

Horfin: Já

Staðhættir

Kálgarðar Gufuness voru til samans um 1240m² árið 1916. Sá hinn stærri var um 840m² og var 140 m SSA af íbúðarhúsinu, (sjá mynd 7).⁴³

Gufunes 265-12

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Heimild

Aldur: 1916

Lengd: 6 m

Breidd: 4 m

Horfin: Já

Staðhættir

Fjánhúsin voru 3 og stóðu um 130 m SSA af íbúðarhúsi samanber Túnakort 1916. Vestast var hús sem var 4 x 6 m, í miðju var hús sem var 4 x 10 m og austast var hús sem var 4 x 3 m, (sjá mynd 2).⁴⁴

Gufunes 265-13

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Heimild

Aldur: 1916

Lengd: 10 m

Breidd: 4 m

Horfin: Já

Staðhættir

Fjánhúsin voru 3 og stóðu 1916 um 130 m SSA af íbúðarhúsi. Vestast var hús sem var 4 x 6 m, í miðju var hús sem var 4 x 10 m og austast var hús sem var 4 x 3 m, (sjá mynd 7).⁴⁵

Gufunes 265-14

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Heimild

Aldur: 1916

Lengd: 4m

Breidd: 3m

Horfin: Já

Staðhættir

Fjánhúsin voru 3 og stóðu 1916 um 130 m ASA af íbúðarhúsi. Vestast var hús sem var 4 x 6 m, í miðju var hús sem var 4 x 10 m og austast var hús sem var 4 x 3 m, (sjá mynd 7).⁴⁶

Gufunes 265-15

Hlutverk: Gata (Vegur)

Tegund: Heimild

Aldur: 1916-1973

Lengd: 70 m

Breidd: 3,5 m

Horfin: Já

Staðhættir

Vegur lá frá bænum í suður að fjánhúsunum (265-12-14), samanber Túnakort 1916, (sjá mynd 7).⁴⁷

Gufunes 265-16

Hlutverk: Vegur (Tröð)

⁴² Túnakort 1916, Gufunes.

⁴³ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴⁴ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴⁵ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴⁶ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴⁷ Túnakort 1916, Gufunes.

Sérheiti: Gamli Gufunesvegur

Tegund: Vegur

Aldur: 1916-2003

Lengd: 350 m

Breidd: 3,5 m

Horfin: Að hluta

Staðhættir

Vegurinn lá beint austur frá bænum um 350 m (sjá mynd 7).⁴⁸ Malavegur er þarna enn og er hann nefndur „Gamli Gufunesvegurinn”. Það er stutt síðan hann var lagður af. Hann liggur beint niður af Gufunesmelum fram hjá starfsmannabústöðum Áburðarverk-smiðjunnar og stefnir á skrifstofu-bygginguna.



Mynd 9. Gamli Gufunesvegur (265-17).

Gufunes 265-17

Hlutverk: Skemma

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

„Skemma ein stendur vestan verksmiðjunnar niður við sjóinn. Þaðan var farið út í Viðey, eða frá þeim stað sem bryggjan er nú”.⁴⁹

Lýsing

Ekkert er sjánlegt lengur á þessum stað.

⁴⁸ Túnakort 1916, Gufunes.

⁴⁹ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.

Gufunes 265-18

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

„Frá bænum ... lá gata sem enn sést vel (1973). Þar var hjallur og þaðan var stundað útræði frá Gufunesi.”⁵⁰

Lýsing

Nú er búið að fylla þarna upp.

Gufunes 265-19

Hlutverk: Akur, korngarður,

Sérheiti: Akur

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

„Nyrst, þar sem verksmiðjan er núna var mjög grasgefin flöt sem hét Akur”.⁵¹ Heimildir eru fyrir kornrækt í Gufunesi. „Akur var mjög grasgefið land, er var nyrst á nesinu.” Þar er nú geymsla 1.⁵² Nokkuð nákvæma staðsetningu akursins er að finna á korti frá 1922 og er hann þá staðsettur vestan við geymslu 2.⁵³

Lýsing

Á þeim stöðum þar sem akurinn hefur verið er búið að fylla upp og búa til plan.

Gufunes 265-20

Hlutverk: Uppskipun

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

„Til hægri við veginn, þegar farið er niður á bryggjuna í Gufunesi, var áður klettur, sem kallaður var Uppskipunar-klettur. Ekki treysti Bogi [Eggertsson]

⁵⁰ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.

⁵¹ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.

⁵² Örnefnaskrá Guðbjargar Kristinsdóttur yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 2), 1.

⁵³ Kort, Valtýr Stefánsson 1922, Gufunes með Knútskoti og Eyði.

sér til að segja nákvæmlega til um hvar hann hefur verið, þar sem hann var sprengdur burt þegar áburðargeymsla var byggð þarna rétt hjá, svo kölluð skemma 1. Á þessum kletti var útbúnaður til að hala fiskinn á land.” „Ekki kannast hann [Snorri Guðmundsson] ... við Uppskipunarklett”.⁵⁴

Gufunes 265-21



Mynd 10. Fjósaklettur (265-21).

Hlutverk: Fjós

Tegund: Örnefni 465

Staðhættir

„Norðan bryggjunnar eru Fjósaklettur í sjó”.⁵⁵ „Eggver nokkurt á þessari jörð í sjávarhólma litlum, sem hér liggur fyrir landi”.⁵⁶

Aðrar upplýsingar

Ekki er vitað hvernig þetta örnefni tengist fjósi.

Gufunes 265-22

Hlutverk: Mógröf

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Staðhættir

„Torfskurður til eldiviðar nægilegur” í Gufunesi.⁵⁷

„Fyrir norðan Gylfaflöt voru áður mógrafir, einnig í Geldinganesi. Mórinn var fluttur í Viðey.”⁵⁸

Gufunes 265-23

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Gerði

Hleðsluhæð: 0,3-0,6

Lengd: 15 m

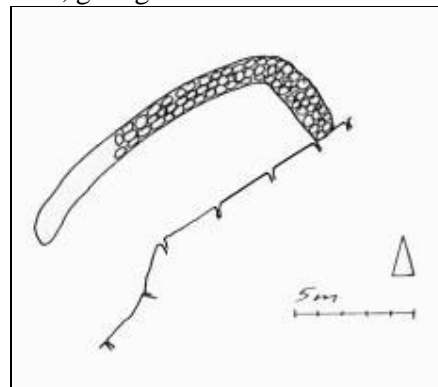
Breidd: 13 m

Ástand: Gott

Horfin: Nei

Staðhættir

Stekkurinn er um 15 m vestur af íbúðahúsinu Smáraríma 80. Undir hamri, grasigróið.



Mynd 11. Stekkur (265-23).⁵⁹

Lýsing

Stekkurinn er 13 x 5 m stefnir NA - SV. Veggir úr grjóti, 1,0 - 1,5 m breiðir og 0,3 - 0,6 m háir, að hluta til gróinn vestan megin, op í SV, SA - veggurinn er að mestu sjálfur hamarinn. Smávegis spýtnabrák á veggjum.⁶⁰

⁵⁴ Örnefnaskrá Guðbjargar Kristinsdóttur yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 2).

⁵⁵ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 1), 1.

⁵⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 301.

⁵⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 301.

⁵⁸ Örnefnaskrá fyrir Eiði

⁵⁹ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁶⁰ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.



Mynd 12. Stekkur 265-23 tekið í austur.

Gufunes 265-24

Hlutverk: Mógröf
Tegund: Heimild 465
Horfin: Já

Staðhættir

Á kort frá 1922 eru merktar inn tvær mógrafir. Sú vestari var 20 x 40 m en sú syðri var 23 x 36 m.⁶¹

Lýsing

Mógrafirnar eru nú horfnar.

Gufunes 265-25

Hlutverk: Fjánhús
Tegund: Tóft
Hleðsluhæð: 0,2-0,6m
Lengd: 10 m
Breidd: 4 m
Ástand: gott 1998-2003
Horfin: Nei
Hættumat: Lítil

Staðhættir

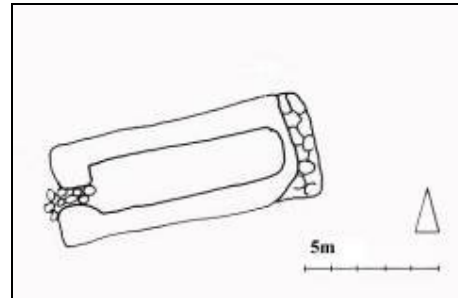
Á klapparholti vel grónu. Um 40 m suður af Krosshömrum nr. 9-11. Fjánhúsin eru tvö og á milli er malbikaður göngustígur.

Lýsing

Húsið er 10 x 4 m og snýr N - S. Veggir úr grjóti, nokkuð grónir, breidd

⁶¹ Kort af Gufunesi með Knútskoti og Eiði. Valtýr Stefánsson 1922.

um 1,0 - 1,3 m og hæð veggja 0,2 - 0,6 m. Dyr eru í vestur. Grjótið er nokkuð stórt og er mest við dyr. Um 23 m NV af fjánhúsi er annað fjánhús 265-26.⁶²



Mynd 13. Fjánhús 265-25.⁶³



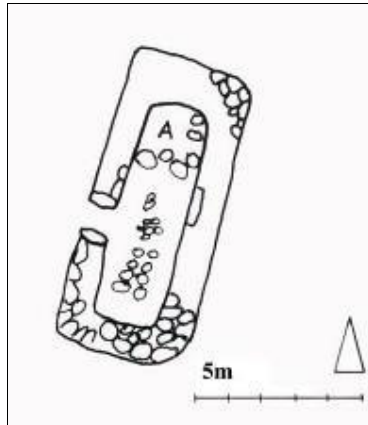
Mynd 14. Fjánhús 265-25, horft í vestur.

Gufunes 265-26

Hlutverk: Fjánhús
Tegund: Tóft
Hleðsluhæð: 0,2-0,5 m
Lengd: 9 m
Breidd: 4 m
Ástand: gott 1998-2003
Horfin: Nei
Hættumat: Lítil

⁶² Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁶³ Bjarni F. Einarsson, 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.



Mynd 15. Fjánhús 265-26.⁶⁴

Staðhættir

Á klapparholti vel grónu. Um 40 m suður af Krosshömrum nr. 9-11. Fjánhúsin eru tvö og á milli er malbikaður göngustígur.



Mynd 16. Fjánhús nr. 265-26, horft norður.

Lýsing

Húsið er um 9 x 4 m og snýr NA - SV. Veggir úr grjóti, nokkuð grónir, breidd 1,0 - 1,4 m og hæð veggja 0,2 - 0,5 m. Dyr eru í vestur. Töluvert grjót í rústinni. Grjótið nokkuð stórt. Norðan við miðju er þverveggur úr grjóti og skín í bera klöppina (í hólfi A). Um 23 m NA af fjánhúsi er annað fjánhús 265-25.⁶⁵

Gufunes 265-27

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Gerði
Hleðsluhæð: 0,2-0,3 m
Lengd: 13 m
Breidd: 5 m
Horfið: Nei
Ástand: Gott 1994-2003.

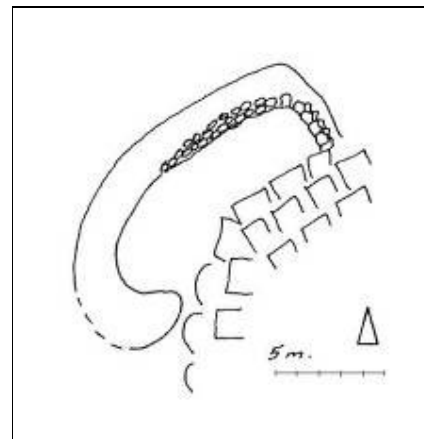
Hættumat: Lítil hætta

Staðhættir

Um 10 m vestan við Smárarima 45, efst á ás, vestan í hamri.

Lýsing

Stekkurinn er 13 x 5 m. (NA - SV). Veggir úr grjóti, (sprungnar hellur), breidd veggja er 1,0 - 1,5 m og hæð 0,2 - 0,3 m. Stekkurinn er að hluta til gróinn (vestanmeginn). Dyr eða op, eru í SV. Hálfur SA - veggurinn er sjálfur hamarinn. Rústin er vel gróin.⁶⁶



Mynd 17. Stekkur 265-27.⁶⁷



Mynd 18. Stekkur 265-27, horft í austur.

⁶⁴ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁶⁵ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁶⁶ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁶⁷ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

Gufunes 265-28

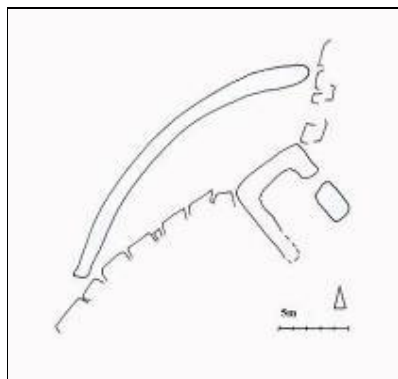
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Gerði
Hleðsluhæð: 0,2-0,5 m
Lengd: 22 m
Breidd: 5 m
Ástand: Sæmilegt 1994.

Staðhættir

Á Gufunesmelum austur af starfsmannabústöðum við Gamla Gufunesveg, vestan við malarlóða.

Lýsing

Stekkur sem er um 22 x 5m (NA - SV). Vestari hlutinn er hlaðinn úr grjóti og er veggurinn þar 1,5 – 2 m á breidd og 0,2 - 0,5 m á hæð. Eystri hlutinn er hamar í hólnum. Rústin er um 6,5 x 6 m (NV - SA). Fimm metra í SA er rúst 265-29.⁶⁸



Mynd 19. Stekkur 265-28 og rúst 265-29.⁶⁹



Mynd 20. Stekkur 265-28, horft í austur.

Gufunes 265-29

Hlutverk: Óþekt
Tegund: Tóft
Horfið: Nei
Ástand: Sæmilegt 1994-2002
Þvermál: 0,2-0,5 m
Lengd: 22 m
Breidd: 5 m

Staðhættir

Á Gufunesmelum austur af starfsmannabústöðum við Gufunesveg, vestan við malarlóða.

Lýsing

Rústin er um 6,5 x 6 m (NV - SA). Veggir úr grjóti um 1,5 m á breidd og 0,5 m á hæð. Op eru í N-A. A - gafl vantar alveg. Grjót er mjög greinilegt í V - hluta (innanverðum), en þar mótar fyrir hleðslum. Um 5 m norður af rústinni er stekkur 265-28.⁷⁰

Gufunes 265-30

Hlutverk: Stekkur
Tegund: Gerði
Horfið: Nei
Ástand: Sæmilegt 1994-2002
Hleðsluhæð: 0,3-0,5 m
Lengd: 16 m
Breidd: 5 m

Staðhættir

Vestur undir hamri og vestan við listaverk Hallmars á Gufunesmelum.

Lýsing

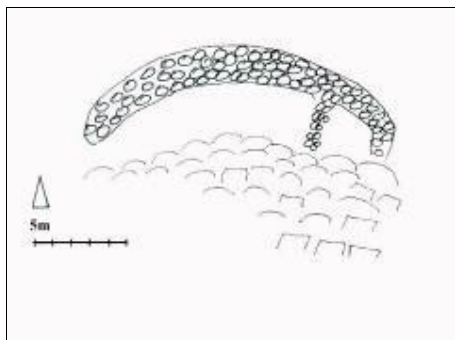
Stekkurinn er um 16 x 5 m. (A - V). Veggir úr grjóti 1 - 1,5 m á breidd og 0,3- 0,5 m á hæð. Suðurveggurinn er sjálfur hamarinn. Í austur enda er lambakró (4 x 2,5 m). Dyr sjást ekki í lambakrónni (vegna hruns).⁷¹

⁶⁸ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁶⁹ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁷⁰ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁷¹ Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.



Mynd 21. Stekkur 265-30.⁷²

Gufunes 265-31

Hlutverk: Útræði

Tegund: Heimild

Aldur: 1703-1973

Horfin: Já

Staðhættir

„Heimræði hefur að fornu verið haust og vor, þegar fiskur gekk inn til sunda, og má enn vera, ef fiskurinn leggst að, annars minnst menn ei að hér hafi verstaða verið fyrir aðkomandi sjófólk.“⁷³ „Frá bænum ... lá gata sem enn sést vel (árið 1973) (265-39). Þar var hjallur og þaðan var stundað útræði frá Gufunesi“.⁷⁴

Lýsing

Búið er að fylla upp þarna.

Gufunes 265-32

Hlutverk: Hjáleiga

Tegund: Heimild

Aldur: 1703

Ástand: ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

„Fyrsta hjáleiga ónafngift. Dýrleiki óviss, reiknast í dýrleika heimajarðarinnar.“⁷⁵

Gufunes 265-33

Sérheiti: Brandskot

Hlutverk: Hjáleiga, 342

Tegund: Heimild 465

Ástand: Ómetið

Aldur: 1703

Horfin: Já

Staðhættir

„Brandskot, önnur hjáleiga. Jarðdýrleiki óviss talin með heimajörðinni.“⁷⁶

Gufunes 265-34

Sérheiti: Holkot

Hlutverk: Hjáleiga, 342

Tegund: Heimild 465

Aldur: 1703

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

„Holkot, þriðja hjáleiga. Jarðdýrleiki óviss talin í dýrleika heimajarðarinnar“.⁷⁷

Gufunes 265-35

Sérheiti: Helguhjáleiga

Hlutverk: Hjáleiga

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Aldur: 1703

Horfin: Já

Staðhættir

„Helguhjáleiga, fjórða. Jarðdýrleiki óviss talin í dýrleika heimajarðarinnar“.⁷⁸

Gufunes 265-36

Sérheiti: Gufunesspítali

Hlutverk: Spítali, 342

Tegund: Heimild 465

Aldur: 1752-1793

⁷² Bjarni F. Einarsson 1995. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*.

⁷³ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 301

⁷⁴ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 1).

⁷⁵ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 301.

⁷⁶ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 302.

⁷⁷ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 302.

⁷⁸ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 302.

Horfin: Já

Staðhættir

Í Jarðabók Johnsen segir neðan máls: „1760 segir, að hér hafi verið settur spítali 1752 sá er áður var í Viðey, og var hann á Gufunesi til 1793, er konungur, í hans stað með úrskurði 18. september gaf leiguliðum sínum, þeim fátækustu árlegan fjárstyrk”.⁷⁹ Í lýsingu Gullbringu- og Kjósarsýslu frá um 1785 segir: „Síðan um siðaskipti hefur Gufunesspítali getað kallast konungleg stofnun. Þar er séð fyrir 6 körlum og jafnmörgum konum, 12 manns alls, sem eru fátækir, vinnulausir, aldraðir og hrumir, en hafa áður búið á einhverri konungsjörð.”⁸⁰ Spítalinn var lagður niður 1793.⁸¹

Gufunes 265-37

Sérheiti: Nónvarða

Hlutverk: Eyktarmark, Landamerki

Tegund: Örnefni

Horfin: Já

Staðhættir

„Frá Nónvörðu, sem er hornmark frá Gufunesi og Keldum og markarhóll frá Korpúlfsstöðum.”⁸²

Gufunes 265-38

Sérheiti: Hádegisás

Hlutverk: Eyktarmark, 805

Tegund: Örnefni

Staðhættir

„Hádegisás er efri klettabríkin fyrir ofan bæinn Eiði”.⁸³ Sjá örnefnakort.

Gufunes 265-39

Hlutverk: Gata (Vegur)

Tegund: Heimild

⁷⁹ J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, 1835-1845, 96.

⁸⁰ Skúli Magnússon, 1935. Lýsing Gullbringu- og Kjósarsýslu, *Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess I*. 159.

⁸¹ J. Johnsen, 1847. *Jarðatal á Íslandi*, 1835-1845, 96.

⁸² Örnefnaskrá Guðbjargar Kristinsdóttur yfir Gufunes.

⁸³ Örnefnaskrá Guðbjargar Kristinsdóttur yfir Gufunes.

Aldur: 1940-1973

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

„Frá bænum að sjónum (í suður) lá gata sem enn sést vel, (1973).”⁸⁴

Á AMS korti frá 1943 er þess vegur merktur inn.⁸⁵



Mynd 22. Gata nr 265-39 lá í SV frá bænum til sjávar.⁸⁶

Gufunes 265-40

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Heimild

Aldur: 1946 eða eldra

Horfin: Já

Staðhættir

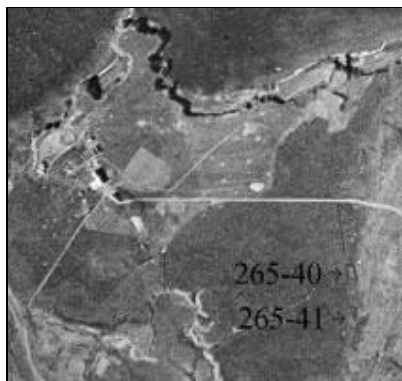
Á AMS loftmynd frá árinu 1946 er greinilegur stekkur undir hliðinni, austan og sunnan við túnin. Hann hefur verið hlaðinn upp að hamravegg og myndar hamarinn austur hlið hans, op er í suður.⁸⁷

⁸⁴ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 1).

⁸⁵ AMS kort C861, Reykjavík, Iceland, N6405-W2144/5x14, 1943, 1: 25000.

⁸⁶ AMS kort C861, Reykjavík, Iceland, N6405-W2144/5x14, 1943, 1: 25000.

⁸⁷ AMS loftljósmynd, Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.



Mynd 23. S-A af bænum voru tveir stekkir 265-40 og 265-41.⁸⁸



Mynd 24. Í Gufunesi voru hernaðarmannvirki aðallega staðsettar norðan við bæjarhúsin, s.s braggar 265-42 og fleira.⁹¹

Gufunes 265-41

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Heimild

Aldur: 1946 eða eldra

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

Um 30 m fyrir sunnan stekk (265-40) er greinilegur annar stekkur undir hlíðinni, austan og sunnan við túnin. Hann hefur verið hlaðinn upp að hamravegg og myndar hamarinn austurhlið hans, sjá AMS loftmynd frá árinu 1946.⁸⁹

Gufunes 265-42

Hlutverk: Herminjar (Braggar)

Tegund: Heimild

Aldur: 1946

Horfin: Já

Staðhættir

Á AMS loftljósmynd frá árinu 1946 er braggahverfi NV af bænum.⁹⁰

Gufunes 265-43

Hlutverk: Höfn

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

„Milli gamla og nýja bæjarins var grandí og fyrir innan hann lón. Höfn var á grandanum, ekki inn í lóninu.”⁹² Skúli Magnússon lýsir hafnaraðstöðu við Knútsvík (Gufunesvog) um 1782, hann telur hana mjög örugga vetrarhöfn 6 smáskipum. „Hún verður þurr um fjöru, hefur mjúkan leir í botn, en er 7-8 feta djúp um flóð, þar sem siglt er inn í hana”.⁹³

Lýsing

Búið er að fylla upp vogin með sorpi.

Gufunes 181184 265 - 44

Hlutverk: Íbúðahús

Tegund: Heimild 465

Lengd: 7 m

Breidd: 9 m

Ástand: Ómetið

⁸⁸ AMS loftljósmynd, Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.

⁸⁹ AMS loftljósmynd, Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.

⁹⁰ AMS loftljósmynd, Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.

⁹¹ AMS loftljósmynd, Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.

⁹² Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 1).

⁹³ Skúli Magnússon, 1935. Lýsing Gullbringu og Kjósarsýslu. *Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess* I. bindi, 132.

Horfin: Já

Staðhættir

Gamli bærinn stóð skammt fyrir sunnan Áburðarverksmiðjuna.⁹⁴ Á bæjar hólnum,⁹⁵ (sjá mynd 24) hann var rifinn upp úr 1955 þegar Þorgeir flutti í „nýja Gufunes“, sem enn stendur en og er vestan við Gylfaflöt.⁹⁶

Lýsing

Húsið var 6 x 12 m, það var á tveimur hæðum og kjallari undir.⁹⁷



Mynd 25. Gamli bæjarhóllinn í Gufunesi. Myndin er tekinn um 1955 og sýnir gamla bæinn og fleiri útihús.⁹⁸

Gufunes 181184 265 - 45

Hlutverk: Fjós, Hlaða

Tegund: Heimild

Lengd: 26 m

Breidd: 26 m

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

Fjósíð og hlaðan voru um 32 m norð-vestur af bænum,⁹⁹ (sjá mynd 24).

⁹⁴ Örnefnaskrá Einar Magnússonar yfir Gufunes. (Ö. Gufunes 1), 1.

⁹⁵ Kort af Gufunesi 1951, Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, blað 341.

⁹⁶ Árni Magnússon 1989. *Þorgeir í Gufunesi*, Reykjavík, 101.

⁹⁷ Árni Magnússon 1989. *Þorgeir í Gufunesi*, Reykjavík, 101.

⁹⁸ Páll Líndal, Reykjavík, *Sögustaðir við Sund*, 1. bindi, 184.

⁹⁹ Kort af Gufunesi 1951, Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, blað 341.

Þetta voru síðustu útihúsin á gamla bæjarhlaðinu, rifin um 1960.¹⁰⁰

Lýsing

Sambyggt fjós og hlaða um 26 x 26m.

Gufunes 181184 265 - 46

Hlutverk: Fjárhús, hlaða

Tegund: Heimild

Lengd: 12 m

Breidd: 17 m

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

Fjárhús og hlaða voru norð-austan í Hamrinum,¹⁰¹ þar sem nú er gatan Salthamrar, milli húss númer 17 og 24.

Lýsing

Húsin eru horfin, en voru um 17 x 12m á stærð, þrjú hólf, tvö sneru NV-SA en eitt var þvert á, það var trúlega hlaðan.¹⁰²

Gufunes 181184 265 - 47

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

Samkvæmt Túnakorti af Gufunesi var brunnur norðaustan við íbúðarhúsið (265-1).¹⁰³

Lýsing

Brunnurinn er horfinn en hefur verið hringlaga.¹⁰⁴

Gufunes 181184 265 - 48

Hlutverk: Vegur

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

¹⁰⁰ Árni Magnússon 1989. *Þorgeir í Gufunesi*, Reykjavík, 157.

¹⁰¹ Kort af Gufunesi 1951, Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, blað 341.

¹⁰² Kort af Gufunesi 1951, Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík, blað 341.

¹⁰³ Túnakort 1916, Gufunes.

¹⁰⁴ Túnakort 1916, Gufunes.

Staðhættir

Á Herforingjaráðskorti síðan 1909 eru merktir inn slóðar á milli bæjanna á svæðinu.¹⁰⁵

Lýsing

Flestir þessara slóða eru nú horfnir en sumir hafa verið notaðir sem vegir í núverandi skipulagi eins og vegurinn milli Knútskot og Eiðis sem er núverandi Strandvegur.¹⁰⁶



Mynd 26. Vegir og slóðar á svæðinu um 1909.¹⁰⁷

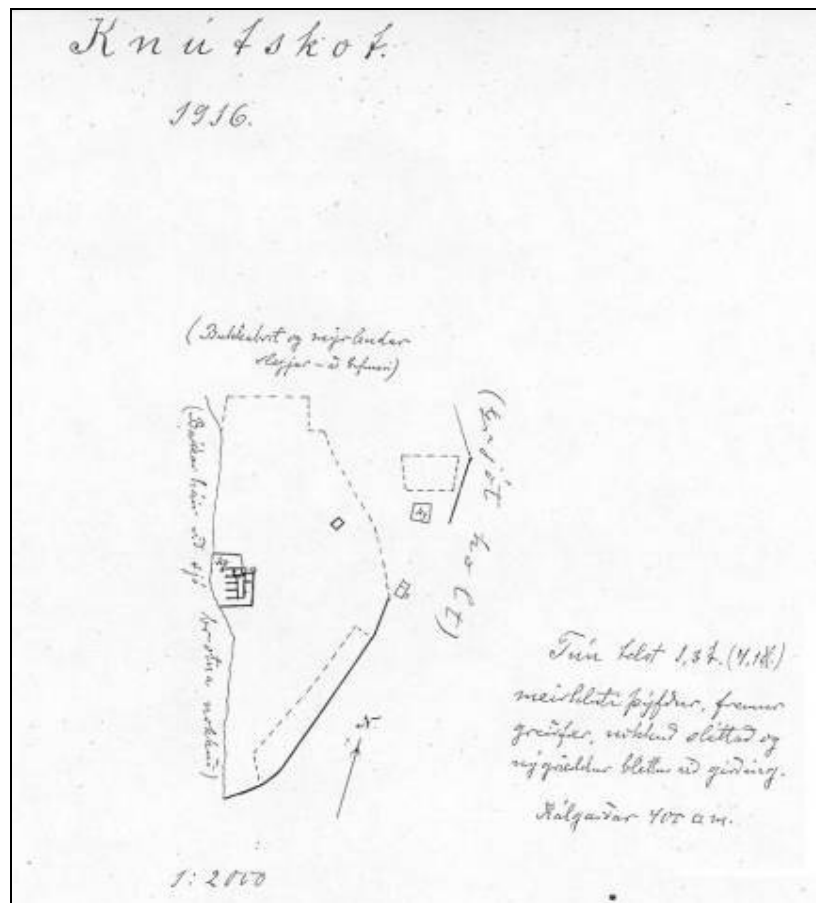
¹⁰⁵ Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling, 1909 København.

¹⁰⁶ Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling, 1909 København.

¹⁰⁷ Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling, 1909 København.

6. Saga Knútskots - 181185-266

Fyrsta hjáleiga Gufuness er ekki nefnd með nafni í Jarðabók Árna og Páls 1703, þar gæti þó verið um Knútskot að ræða, því að þar var ábúandi Jón Knútsson. Landsskuld var þá xlv álnir, leigukúgildi eitt og heimilismenn þrír.¹⁰⁸ Í Jarðabók Johnsen sem nær yfir tímabilið 1835-1845 er Knútskot einnig nefnt Núpakot og er það eina hjáleiga Gufuness þá, jarðardýrðleiki var fimm hundruð og ábúandi einn sem var leigjandi.¹⁰⁹ Gamla Knútskot var á bakkanum við voginn og var það í ábúð 1916 þegar túnakort er gert (sjá mynd 26), en það var flutt ofar í brekkuna fyrir ofan veginn að Áburðaverksmiðjunni, en útihúsin stóðu alltaf þar sem gamli bærinn var,¹¹⁰ samanber kort frá 1922, (mynd 27). Engar rústir eru lengur sjáanlegar á þessu svæði. Gamla Knútskotið er farið undir fyllingar, en sléttað hefur verið úr því Knútskoti sem var í brekkunni.



Mynd 27. Túnakort af Knútskoti síðan 1916.¹¹¹

¹⁰⁸ Árni Magnússon og Páll Vídalín, 1982. *Jarðabók*, III. bindi, 301.

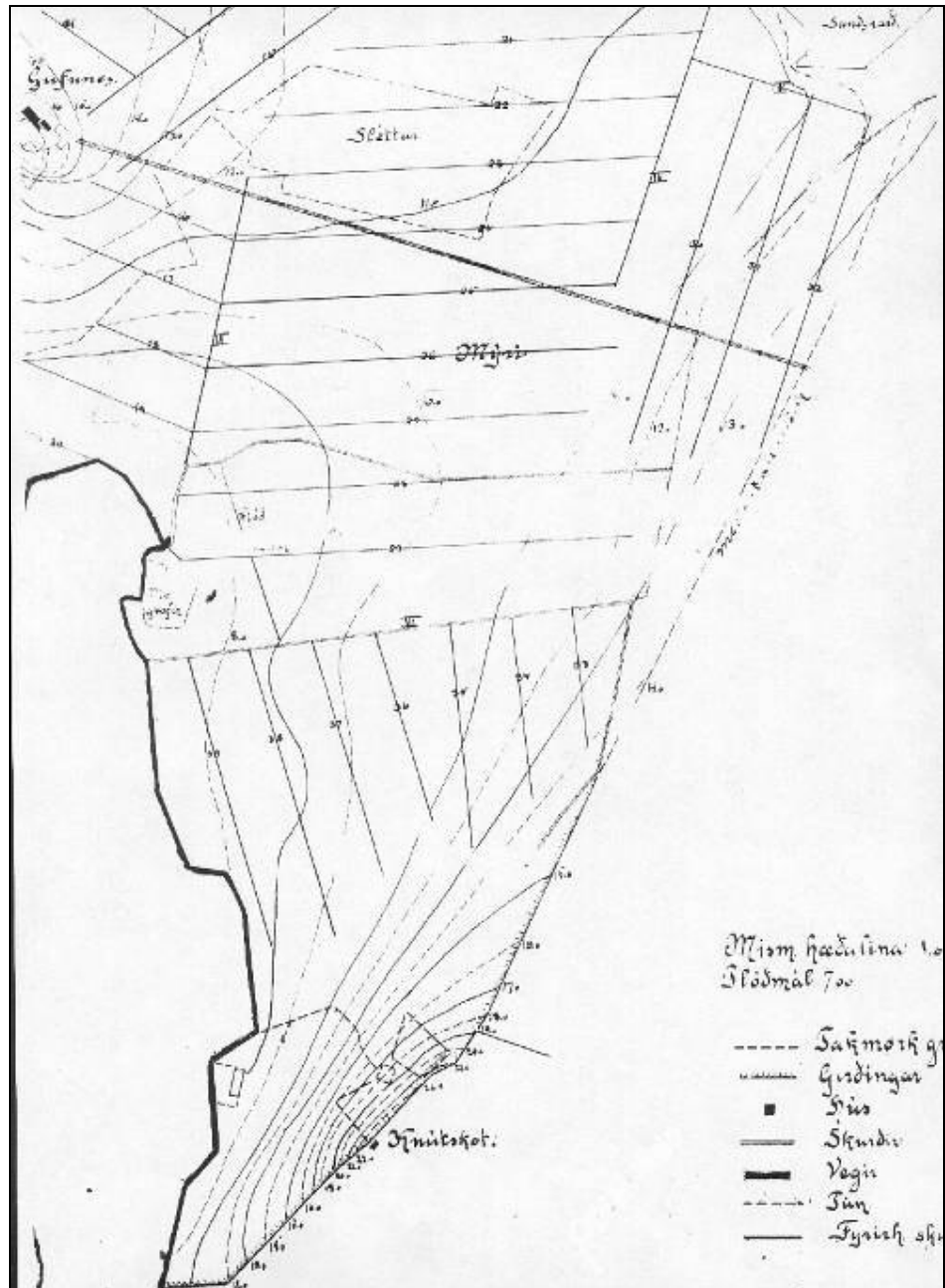
¹⁰⁹ J. Johnsen, 1847. *Jarðatal á Íslandi*, með brauðlýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágrípi úr búnaðartöflum 1835-1845, 96.

¹¹⁰ Örnefnaskrá Guðbjargar Kristinsdóttur yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 2), 3.

¹¹¹ Túnakort 1916, Knútskot, ljósrit Þjóðskjalasafn.

6.1 Náttúrufar og jarðabætur

Samkvæmt Túnakorti 1916 töldust tún 1.3 t (4.1d) og var meirihlutinn þýfður, en fremur greiðfær, nokkuð sléttað og nýr græddur blettur við girðinguna. Kálgarðar voru 400 m². Vestan við bæinn voru bakkar háir við sjó sem voru að brotna niður.¹¹²



Mynd 28. Kort af Knútskoti síðan 1922. Bærinn hefur verið fluttur austur uppá hæðina.¹¹³

¹¹² Túnakort 1916, Knútskot.

¹¹³ Valtýr Stefánsson 1922, Gufunes með Knútskoti og Eiði, mælikvarðir 1:2000.



Mynd 29. Rústir Gamla Knútskots árið 1951, fjær eru kappreiðar á Gufunestanga.¹¹⁴



Mynd 30. Staðsetning fornleifa við Knútskot.

¹¹⁴ Árni Magnússon 1989. *Þorgeir í Gufunesi*, 62.

7. Fornleifaskrá Knútskot

Knútskot 181185-266-1

Sérheiti: Gamla Knútskot

Hlutverk: Bústaður, útihús

Tegund: Heimild

Aldur: eldra en 1703¹¹⁵

Horfin: Já

Staðhættir

Kotið stóð á bakka við sjó og var að brotna úr bökkunum 1916. Samkvæmt Túnakorti af Knútskoti hefur það samanstaðið af um sjö húsum, samtals um 10 x 20 m, fjögur húsanna eru sýnd sem tóftir og sneru þau austur - vestur.¹¹⁶ Stærsta húsið sneri norður-suður.¹¹⁷ Til er mynd af kotinu síðan 1951 (sjá mynd 28) og er þá að sjá eitt hús í notkun.¹¹⁸ Árið 1961 er tóftin mæld inn og er því staðsetning rétt.¹¹⁹

Lýsing

Nú er þetta svæði undir fyllingu.

Knútskot 181185-266-2

Hlutverk: Garðrækt (kálgarður)

Tegund: Heimild

Aldur: eldra en 1916

Horfin: Já

Staðhættir

Tveir kálgarðar voru í landi Knútskots 1916. Sá stærri lá fast upp að íbúðarhúsi (266-1) vestanmegin. Til samans voru þeir um 400 m².¹²⁰

Lýsing

Nú er þetta svæði undir fyllingu.

Knútskot 181185-266-3

Hlutverk: Garðrækt (kálgarður)

Tegund: Heimild

Aldur: eldra en 1916

Horfin: Já

Staðhættir

Tveir kálgarðar voru í landi Knútskots 1916. Sá minni var í u.þ.b. 70 m fjarlægð í NA frá íbúðarhúsi. Til samans voru þeir um 400 m².¹²¹

Lýsing

Ekki er að sjá merki um kálgarð á staðnum.

Knútskot 181185-266-4

Sérheiti: Knútskot

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Aldur: eldra en 1916

Horfin: Já

Staðhættir

Árið 1916 var íbúðarhús í um 100 m fjarlægð í ANA frá gömlu íbúðarhúsunum. Hólfín voru þrjú, samtals um 20 m².¹²² Á korti frá 1922 er bærinn Knútskot merktur inn á þessum stað, og fer það saman við kot frá 1941¹²³ og loftljósmynd frá 1946.¹²⁴ „Fyrir ofan veginn sem liggur til Áburðarverksmiðjunnar í brekkunni stóð Knútskot”.¹²⁵

Lýsing

Búið er að slétta þetta svæði.

Knútskot 181185-266-5

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Aldur: eldra en 1916

Horfin: Já

Staðhættir

¹¹⁵ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III.bindi Gullbringu- og Kjósarsýsla, 301.

¹¹⁶ Túnakort af Knútskoti 1916.

¹¹⁷ Kort: Gufunes, með Knútskoti og Eiði, 1922, mælikvarðir 1:2000, Valtýr Stefánsson.

¹¹⁸ Árni Magnússon 1989. *Þorgeir í Gufunesi*, bls. 62.

¹¹⁹ Kort af Gufunesi 1951, Borgaverkfræðingurinn í Reykjavík, blað 341.

¹²⁰ Túnakort af Knútskoti 1916.

¹²¹ Túnakort af Knútskoti 1916.

¹²² Túnakort af Knútskoti 1916.

¹²³ AMS kort C861, Reykjavík, Iceland, N6405-W2144/5x14, 1943, 1: 25000.

¹²⁴ AMS loftljósmynd, Landmælinga Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.

¹²⁵ Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes [nýja bæjarstaðið]. (Ö.Gufunes 3).

Útihús var í um 90 m fjarlægð í NA frá heimahúsum 266-1.¹²⁶

Lýsing

Húsið hefur verið um 5 x 6 m á stærð. Búið er að slétta þetta svæði.

Knútskot 181185-266-6

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Heimild

Aldur: eldri en 1916

Ástand: Lélegt

Horfin: Nei

Staðhættir

Samkvæmt Túnakorti 1916 fyrir Knútskot er túngarður sunnan og austan með túni bæjarins (266-1). Garðurinn hefur verið um 150 m langur, að bæjarhúsi nr. 266-4 en síðan er garður rofinn á um 50 m kafla en heldur síðan áfram í norður í um 40 m.¹²⁷



Mynd 31. Garður 266-6.

Lýsing

Hluti af þessum garði er enn sjáanlegur í holtinu, lengd 130m hlaðin úr smáu grjóti og torfi.

Knútskot 181185-266-7

Hlutverk: Brunnur

Flokkur: 312

Tegund: Heimild 465

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir

Brunnur er merktur inn á túnakort frá 1916 og var hann norðan við gömlu bæjarhúsin (266-1).¹²⁸

Lýsing

Nú er hann horfinn undir fyllingu.

Knútskot 181185 266 - 54

Hlutverk: Rúst

Tegund: Heimild

Lengd: 6 m

Breidd: 4 m

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Friðlýst: Nei

Staðhættir

Um 20 m vestur af vegi að Áburðarverksmiðjunni í Gufunesi. Á flötum bala.

Lýsing

Rústin var um 6 x 4 m og sneri A - V. Veggir úr torfi, 0,4 - 0,5 m háir. Rústin hefur verið tvö hólf sem nú hefur verið fyllt í.¹²⁹

Aðrar upplýsingar

Þessar fornleifar eru fyrst skráðar 1983¹³⁰ af Bjarna F. Einarssyni og staðsettar á korti á þessum stað og aftur 1995 þegar þær eru horfnar. Líklegt er að staðsetning sé röng og þessar minjar séu hluti af útihúsum gamla Knútskots og ættu því að vera staðsettar norðar, en stekkur sem er staðsettur austur af þessum minjum 1983 er staðsettur mun norðar í skráningu 1995.

¹²⁶ Túnakort af Knútskoti 1916.

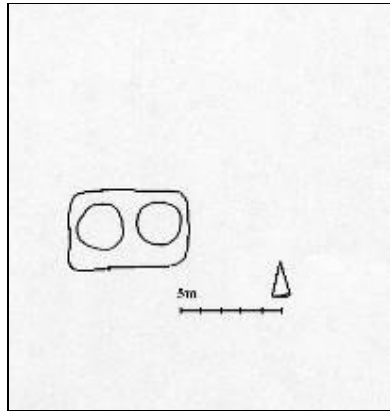
¹²⁷ Túnakort af Knútskoti 1916.

¹²⁸ Túnakort af Knútskoti 1916.

¹²⁹ Bjarni F. Einarsson, Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995.

Skýrslur Árbæjarsafns.

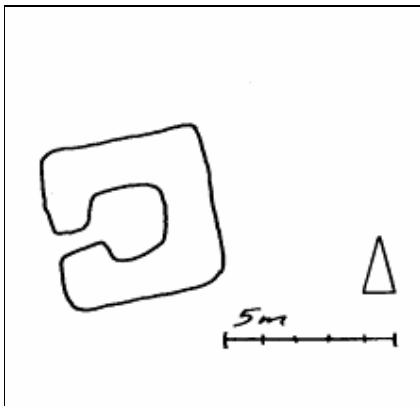
¹³⁰ Guðmundur Ólafsson. Fornleifaskrá Reykjavíkur 1985, óbirt.



Mynd 32. Rúst 266-54.¹³¹

Knútskot 181185 266 - 55

Hlutverk: Rúst
Tegund: Heimild
Lengd: 5 m
Breidd: 5 m
Ástand: Ómetið
Horfin: Já
Friðlýst: Nei



Mynd 33. Rúst 266-55.¹³²

Staðhættir

Um 5 m vestur af veg heim að Áburðarverksmiðjunni í Gufunesi. Á grasi grónum bala, rétt undir upphækkuðum veg.

Lýsing

Rústin var 5 x 5 m. Veggir úr torfi, um 1,5 m á breidd og 0,4 - 0,5 m á hæð. Dyr voru í vestur. Við SA - hornið að

utanverðu er niðurgrafin dæld, sem náði um 1,0 m út. Um 8 m ASA af SA - horni rústarinnar var garður 266-56.¹³³

Aðrar upplýsingar

Þessar fornleifar eru fyrst skráðar 1983 af Bjarna F. Einarssyni og staðsettar á korti á þessum stað¹³⁴ og aftur 1995 þegar þær eru horfnar. Líklegt er að staðsetning sé röng og þessar minjar séu hluti af útihúsum gamla Knútskots og ættu því að vera staðsettar norðar, og er sú ályktun dregin af staðsetningum á stekkjum sem tilheyra Gufunesi (nr. 265-23 og 27). Þessir stekkir voru staðsettir beint austur af þessum minjum 1983, en eru síðan staðsettur mun norðar í skráningu 1995 en þar eru þeir rétt staðsettir og er enn sjáanlegir.

Knútskot 181185 266 - 56

Hlutverk: Garður
Tegund: Heimild
Lengd: 70 m
Ástand: Ómetið
Horfin: Já
Friðlýst: Nei

Staðhættir

Um 5 m vestur af vegi heim að Áburðarverksmiðjunni í Gufunesi. Á grasi grónum bala, rétt undir upphækkuðum veg.

Lýsing

Garðurinn var um 70 m langur og stefnir (NA - SV). Úr grjóti, 1,0 - 1,5 m breiddur og um 0,2 - 0,3 m hár. Nokkuð bugðóttur. NA - endinn hverfur undir veg að Áburðarverksmiðjunni og SV - endinn hverfur í öskuhaugana gömlu. 5 m SSA af NA - enda garðsins er brunnur (266-57).¹³⁵

Aðrar upplýsingar

¹³³ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995. Skýrslur Árbæjarsafns XLVI.

¹³⁴ Guðmundur Ólafsson. *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1985, óbirt.

¹³⁵ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995. Skýrslur Árbæjarsafns XLVI.

¹³¹ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995. Skýrslur Árbæjarsafns XLVI.

¹³² Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995. Skýrslur Árbæjarsafns XLVI.

Þessar fornleifar eru fyrst skráðar 1983 af Bjarna F. Einarssyni og staðsettar á korti á þessum stað¹³⁶ og aftur 1995 þegar þær eru horfnar. Líklegt er að staðsetning sé röng og þessar minjar séu hluti af útihúsum gamla Knútskots og ættu því að vera staðsettar norðar, og er sú ályktun dregin af staðsetningum á stekkjum sem tilheyra Gufunesi (nr. 265-23 og 27). Þessir stekkir voru staðsettir beint austur af þessum minjum 1983, en eru síðan staðsettir mun norðar í skráningu 1995 en þar eru þeir rétt staðsettir og eru enn sjáanlegir.

og ættu því að vera staðsettar norðar, og er sú ályktun dregin af staðsetningum á stekkjum sem tilheyra Gufunesi (nr. 265-23 og 27). Þessir stekkir voru staðsettir beint austur af þessum minjum 1983, en eru síðan staðsettar mun norðar í skráningu 1995 en þar eru þeir rétt staðsettir og eru enn sjáanlegir.

Knútskot 181185 266 - 57

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Þvermál: 2,5 m

Hleðsluhæð: 0,5 m

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Friðlýst: Nei

Staðhættir

Um 5 m vestur af vegi heim að Áburðarverksmiðjunni í Gufunesi. Á grasi grónum bala, rétt undir upphækkuðum vegi.

Lýsing

Brunnurinn var um 2,5 m í þvermál, veggir úr torfi, 0,5 - 1,0 m breiðir og 0,5 m háir þar sem þeir eru hæstir.

Brunnsgatið er 0,8 - 1,0 m breitt og 0,6 m djúpt og fyllt.¹³⁷

Aðrar upplýsingar

Þessar fornleifar eru fyrst skráðar 1983 af Bjarna F. Einarssyni og staðsettar á korti á þessum stað¹³⁸ og aftur 1995 þegar þær eru horfnar. Líklegt er að staðsetning sé röng og þessar minjar séu hluti af útihúsum gamla Knútskots

¹³⁶ Guðmundur Ólafsson Fornleifaskrá Reykjavíkur 1985, óbirt.

¹³⁷ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995. Skýrslur Árbæjarsafns XLVI.

¹³⁸ Guðmundur Ólafsson Fornleifaskrá Reykjavíkur 1985, óbirt.

8. Örnefni

Örnefni í Gufunesi voru skráð af Örnefnastofnun Íslands 1975 og eru til þrjár skýrslur um þá skráningu.¹³⁹ Örnefni jarðarinnar Gufuness voru yfirfarin og færð inn á kort af Guðlaugi R. Guðmundssyni.¹⁴⁰ Nú hafa þessi örnefni verið sett á nýjan kortagrunn sem tekinn var úr LUKR. Þessi grunnur hefur að geyma nýrri loftljósmyndir sem inn á hefur verið færð gamla strandlínan.¹⁴¹



Mynd 34. Örnefnakort af Gufunesi og nágrenni.

¹³⁹ Gufunes 1, heimildarmaður Þorgeir Jónsson bóndi Gufunesi. Gufunes 2, heimildarmenn Bogi Eggertsson starfsmaður Áburðaverksmiðjunnar og Hjálmar Finnsson framkvæmdastjóri. Gufunes 3, heimildarmaður Þorgeir Jónsson bóndi Gufunesi.

¹⁴⁰ Einar S. Arnalds., *Sögustaður við Sund*, bls.158.

¹⁴¹ <http://www.borgarvefsja.is>

9. Niðurstöður

Skráðar minjar jarðarinnar Gufuness og hjáleigu hennar Knútskots eru nú 59 talsins, einungis níu af þeim eru sýnilegar á yfirborði og óraskaðar. Það eru aðallega stekkir og fjárhús.

Bústaðir eru tveir þ.e.a.s. í Gufunesi (265-1) og Knútskoti (266-1). Gufunes er nefnd í Landnámu, ekki er vitað hvar hið forna bæjarstæði var, en líkur má leiða að því að það hafi verið í nágrenni við það sem var notast við á fyrri hluta 19. aldar eða í nágrenni verksmiðjunnar. Landfræðilega séð hefur svæðið í hringum Gufunes verið hið ákjósanlegasta hvað varðar hafnaraðstöðu, þar sem hægt hefur verið að fara með skip inn á Gufunesvoginn og verja þau þar fyrir veðrum.

Þegar jörðin var skráð 1916 er merkt inn á túnakortið að kirkjan hafi verið þar sem þá var hlaða á hlaðinu og grafreitir þar sem þá var kálgarður. Þessar upplýsingar eru væntanlega rangar. Staðsetning kirkjugarðsins var ekki nægilega þekkt þegar bygging verksmiðjunnar fór fram og varð það til þess að færa varð garðurinn (265-4) á þann stað sem hann er nú.

Af líkum má ætla að minjar í Knútskoti hafa verið ranglega staðsettar í eldri fornleifaskrá en hér eru þær þó einnig skráðar á gamla staðinn til öryggis ef síðar kæmi í ljós að þessar tilgátur séu rangar.

Varðandi framtíð þessara minja á Gufunesjörðinni, eru þær fornleifar sem sjáanlegar eru á yfirborði eins og stekkir 265-23 og 27 og fjárhúsin 265-25-26 vel settar þar sem gengið hefur verið frá skipulagi kringum þær minjar. Hvað varðar gamla bæjarstæði Gufuness er það í mikili hættu ef breytingar verða gerðar á lóð Áburðaverksmiðjunnar. Mjög líklegt er að elstu minjarnar séu þar enn í jörðu á milli verksmiðjunnar og Sorpu. Þær minjar sem eru á Gufunesmelum (265-28, 265-29 og 265-30) eru í hættu vegna hugsanlegra vegaframkvæmda.

Varðandi framtíð þessara svæða með tilliti til minja hefur verið farið illa með minjastaði í Gufunesi, sérstaklega bæjarstæðin tvö. Hægt væri að bæta úr því með merkingum að hluta, auk þess væri hægt að rannsaka það svæði sem hefur að geyma hin gamla bæjarhóll Gufuness. Gufunes var eitt af elstu býlum í Reykjavík og á skilið meiri virðingu en að vera falið neðanjarðar á verksmiðjulóð. Lagt er því til að í framtíðinni þegar þetta svæði verði endurskipulagt verði Gufunesið aftur hafið til vegs og virðingarmæð merkingum og aðgengi fyrri almenning.

10. Heimildaskrá

Útgefið efni

Árni Magnússon og Páll Vídalín, *Jarðabók*, III. bindi. Gullbringu- og Kjósarsýsla, 2.útg. [ljósprentun]. Hið íslenska fræðafélag, Kaupmannahöfn, 1923-1924.

Árni Magnússon, *Porgeir í Gufunesi*. Reykjavík, 1989.

AMS kort C861, Reykjavík, Iceland, N6405-W2144/5x14, 1943, 1: 25000

Biskupasögur, I. bindi, Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn, 1858.

Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*. Reykjavík, 1995 (Skýrslur Ábæjarsafns XLVI).

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn, I.-XV. bindi. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn og Reykjavík, 1857-1950.

Einar S. Arnalds, *Reykjavík, sögustaður við Sund* 4. bindi, *Lykilbók*. Reykjavík, 1989.

Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling. Reykjavík 1:5000, Reykjavík og Kaupmannahöfn, 1902.

Íslensk fornrit XII. bindi. *Brennu-Njáls Saga*. Einar Ólafur Sveinsson sá um útgáfu, Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík, 1954.

J. Johnsen, *Jarðatal á Íslandi, með brauðlýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. J. Johnsen gaf út, Kaupmannahöfn, 1847.

Íslensk fornrit I. bindi. *Íslendingabók, Landnáma*. Jakob Benediktsson sá um útgáfu, Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík, 1968.

Matthías Þórðarson, "Legsteinn á Gufunesi", *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1909*. (Reykjavík, 1910) Bls. 38-39.

Páll Línal: Reykjavík. *Sögustaður við Sund* 1. bindi. Örn og Örlygur, Reykjavík, 1987.

Ragnheiður Traustadóttir, *Fornleifaskráning á Miðnesheið*. Þjóðminjasafn Íslands, Garðabær, 2000.

Skúli Magnússon, "Lýsing Gullbringu og Kjósarsýslu", *Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess I*. (Reykjavík, 1936) Bls. 1-196.

Sturlunga saga I. bindi. Jón Jóhannesson o.fl. sáu um útgáfuna, Sturlunguútgáfan, Reykjavík, 1946.

Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 2. útgáfa með viðaukum og breytingum eftir Dr. Hannes Þorsteinsson. Hið Íslenska bókmenntafélag, Reykjavík, 1950.

Þórh. Bjarnason, "Legsteinn á Gufunesi", *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1897. Reykjavík. Bls. 40.

Óútgefið efni

AMS loftljósmynd, Landmælingar Íslands, Nr. 9/10007/2-1. 30.08.1946.

Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi, Jón Magnússon Stardal, 3.10.1968. Afrit skjalasafn Minjasafns Reykjavíkur.

Guðmundur Ólafsson, Fornleifaskrá Reykjavíkur 1985, óbirt.

Kort af Gufunesi 1951, Borgaverkfæðingurinn í Reykjavík, blað 341.

Túnakort 1916, Gufunes, Þjóðskjalasafn.

Túnakort 1916, Knútskot, Þjóðskjalasafn.

Um Kirkjugarðinn í Gufunesi 15. september 1978. HF /ke Áburðaverksmiðja ríkisins. Afrit skjalasafn Minjasafns Reykjavíkur.

Valtýr Stefánsson, 1922, kort af Gufunes með Knútskoti og Eiði, mælikvarði 1:2000, frumrit á mælingadeild Reykjavíkur.

Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 1).

Örnefnaskrá Einars Magnússonar yfir Gufunes [nýja bæjarstæðið]. (Ö.Gufunes 3).

Örnefnaskrá Guðbjargar Kristinsdóttur yfir Gufunes. (Ö.Gufunes 2).

Vefsíður

Borgarvefsjáin, <http://www.borgarvefsjá.is/website/bvs/>

Þjóðminjalög 107/2001 <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2001107.html>

Viðauki I

Staðsetningar fornleifa í Gufunesi samkvæmt ISN93.

| Númer fornleifa | x-gildi | y-gildi |
|-----------------|----------|----------|
| 265-1 | 363008,7 | 408951,1 |
| 265-1 | 362982,6 | 408581,0 |
| 265-2 | 363000,0 | 408614,1 |
| 265-3 | 363004,0 | 408606,2 |
| 265-4 | 363053,4 | ,0408453 |
| 265-5 | 362988,6 | 408573,1 |
| 265-6 | 362995,3 | 408575,0 |
| 265-7 | 362998,8 | 408560,0 |
| 265-8 | 363007,9 | 408564,8 |
| 265-9 | 362980,3 | 408555,3 |
| 265-9 | 362980,3 | 408555,3 |
| 265-10 | 363011,5 | 408549,7 |
| 265-11 | 363033,6 | 408460,1 |
| 265-12 | 363020,6 | 408469,6 |
| 265-13 | 363026,1 | 408475,1 |
| 265-14 | 363036,0 | 408477,8 |
| 265-15 | 363004,4 | 408529,2 |
| 265-16 | 363036,4 | 408563,2 |
| 265-16 | 363344,1 | 408573,5 |
| 265-17 | 362912,7 | 408775,7 |
| 265-18 | 362795,0 | 408327,7 |
| 265-19 | 362894,9 | 408685,3 |
| 265-20 | 362947,0 | 408807,1 |
| 265-21 | 363012,7 | 409052,3 |
| 265-21 | 363060,9 | 409033,7 |
| 265-22 | 363749,5 | 407485,0 |
| 265-23 | 363543,2 | 408045,8 |
| 265-24 | 363181,3 | 408308,8 |
| 265-24 | 362882,6 | 408364,1 |
| 265-25 | 362745,4 | 407190,6 |
| 265-26 | 362770,1 | 407168,4 |
| 265-27 | 363494,0 | 407994,0 |
| 265-28 | 363662,4 | 408729,3 |
| 265-29 | 363649,1 | 408727,6 |
| 265-30 | 363783,4 | 408785,8 |
| 265-31 | 362809,5 | 408305,1 |
| 265-37 | 364605,4 | 407685,6 |
| 265-39 | 362911,4 | 408480,2 |
| 265-40 | 363477,1 | 408430,1 |
| 265-41 | 363490,7 | 408350,5 |
| 265-42 | 362903,6 | 408629,6 |

| | | |
|--------|----------|----------|
| 265-43 | 363140,7 | 407811,1 |
| 265-44 | 362992,7 | 408563,9 |
| 265-45 | 362958,6 | 408594,6 |
| 265-46 | 363209,6 | 407264,3 |
| 265-47 | 362989,4 | 408597,7 |

Staðsetningar fornleifa í Knútskoti

| Númer fornleifa | x-gildi | y-gildi |
|-----------------|----------|----------|
| 266-1 | 363336,3 | 408015,6 |
| 266-2 | 363328,7 | 408030,8 |
| 266-3 | 363432,9 | 408073,6 |
| 266-4 | 363428,8 | 408023,8 |
| 266-5 | 363384,6 | 408061,1 |
| 266-5 | 363384,6 | 408061,1 |
| 266-6 | 363456,4 | 408083,9 |
| 266-6 | 363418,4 | 407994,8 |
| 266-7 | 363343,9 | 408026,6 |
| 266-54 | 363358,4 | 408030,1 |
| 266-55 | 363383,2 | 407822,2 |
| 266-56 | 363376,3 | 407761,4 |
| 266-57 | 363407,4 | 407810,4 |